

УНИВЕРСИТЕТ ЗА НАЦИОНАЛНО И СВЕТОВНО СТОПАНСТВО

РЕЦЕНЗИЯ

От: проф. д-р Мария Георгиева Стоянова

ВУ: Университет за национално и световно стопанство

Научна специалност: Социология

Относно: дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен **„доктор“** по научна специалност в ЮЗУ Социология, ПН 3.1. Социология, антропология и науки за културата.

Основание за представяне на рецензията: определена съм за участие в състава на научното жури по защита на дисертационния труд, съгласно Заповед №2673/13.11.2019 г. На основание чл. 9 от ЗРАСРБ, чл. 30, ал. 3 от Правилника за прилагане на ЗРАСРБ, чл.4, ал.3 от Вътрешните правила за развитие на академичния състав в ЮЗУ „Неофит Рилски” и решение на ФС на Философския факултет /Протокол №44/04.11.2019 г./ във връзка с провеждането на защита на докторска дисертация за присъждане на ОНС „доктор” по научната специалност Социология, професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата, област на висшето образование 3. Социални, стопански и правни науки.

Автор на дисертационния труд: Теодор Ангелов Тодоров, докторант редовна форма на обучение

Тема на дисертационния труд: Социологически поглед към политическата класа. Училище за политици.

1. Информация за дисертанта

Докторантът се е обучавал по докторска програма към катедра „Социология” при Философския факултет на ЮЗУ, по научна специалност Социология, съгласно Заповед на Зам.-ректора по НИД на ЮЗУ № 2673/13.11.2019 г. Обучението е осъществено в редовна форма през периода 15.01.2015 г. – 15.01.2018 г.

Докторантът Теодор Ангелов Тодоров е роден 03.08.1983 г. в гр. Лом. Завършва средно образование в **Политехническа гимназия „Найден Геров”**, в гр. Лом. През периода 2002-2010 г. е студент в ЮЗУ „Неофит Рилски”. Завършва 2 специалности в ОКС „бакалавър” – по социология и по психология и 1 в ОКС „магистър” – по социология. От 2015 г. е редовен докторант към катедра „Социология”. Лично познавам докторанта още от времето на неговото студентство в специалност Социология, в ролята му на член и председател на Клуба на социолога към катедрата. Научните изяви на докторанта стартират още от студенството, чрез участия в студентски проекти и редица форуми, съвместно със студенти от Клуба на социолога при УННС. Като докторант съм запозната с участията му в университетски, извънuniversitetски и международни научни конференции. Впечатлена съм от неговата целеустременост, методичност и неутолима жажда за знание, както и силна мотивираност в изследователската работа. По време на докторантурата е включен като анкетор в 3 емпирични социологически изследвания, реализирани от катедра „Социология”.

От направената справка става ясно, че докторантът е изпълнил в срок индивидуалния план на обучението си като редовен докторант.

2. Обща характеристика на представения дисертационен труд

Запозната съм с предоставения ми пълен комплект материали, съдържащ всички документи, изисквани от чл.4, ал.3 от Вътрешните правила за развитие на академичния състав в ЮЗУ „Неофит Рилски”, в т.ч. приложените към тях публикации от списъка на научните публикации по темата на дисертацията.

Рецензираният труд е с обем от 470 с. Включва класическа структура от увод, 4 глави, заключение, библиография и приложения.

Актуалност на тематиката

Актуалността на темата се свързва с новите реалности, които настъпват след Втората световна война и след 90-те години на XX в. и породената от това обективна необходимост от създаването на **нов тип политическа класа**, която да може да решава конфликтни и кризисни проблеми **не със сила** (война, концентрационни лагери, Хирошима и Нагасаки), а по пътя на **дипломатията и компромиса**. Последното изисква **нова визия за подготовката** на управляващия политически елит, **нова стратегия за образование**, в т.ч. и в специализирани за това места – **училища за политици**. Особено валидно е това за новите демокрации – страните от Централна и Източна Европа, поради отсъствие на подготвени политически лидери за извършване на прехода.

На този фон **целта** на дисертационния труд е формулирана точно и ясно, макар и малко обстоятелствено. Изведени са 7 задачи, които произтичат от поставената цел. **Обект** на изследването е съвременната политическа класа, а **предмет** – училищата за политици, процесът на обучение на политическата класа и ефектите от обучението.

Докторантът защитава **тезата**, че е съществува корелация между личния успех на представители на политическата класа и образователната им подготовка, получена в специализирани училища за политици.

Характеристика и оценка на дисертационния труд и приносите

В глава първа „Диференциращата роля на дискурс анализа в политическата теория” докторантът задълбочено изследва генезиса на основополагащи понятия, като държава, власт, политика, за да стигне във втора глава до изясняване на обекта на настоящото научно изследване - понятието политическа класа и до предмета - образование в училища за политици. Систематизирано са представени разбиранията на релациите държава-общество, държава-социални групи, държава-човек, еволюцията и нагласите към образование, власт, политика, морал, справедливост, право, както и адекватно изградените и действащи институции през различните епохи на човешкото развитие.

Във **втората глава** е разработена концептуалната рамка на научното изследване. В нея е направен **сравнителен анализ на образователните системи на 8 държави** – САЩ, Великобритания, Франция, Германия, Италия, Япония, Турция и България в исторически, политически, социален и културен контекст и са изведени сходствата и различията на образователните модели в тях. Изборът на тези 8 държави е направен върху два критерия – наличие на демократична политическа система на управление и осигурен равен достъп на всички до гражданското образование. Във всички държави висшето образование е издигнато в приоритетна ценност и функционална практичност. в процеса на социализация на обществото, в т.ч. и политическа. Процесът на обучение и социализация на членовете на съответните политически класи се осъществява

посредством социално-политическа симбиоза между държавна, частна и религиозна инициатива. Върху основата на сравнителния анализ са направени следните **изводи**: 1. в англосаксонския свят основната роля се пада на частните университети, които в съществената си дейност са осезателно подкрепяни от самата държава; 2. впечатлява френският случай, при който е налице силно централизирано управление на образованието, като заявена приоритетна отговорност на държавата; 3. в Германия, Италия, Япония и България образователният процес върви в тясна симбиоза между частно и държавно управление и финансиране; 4. четвъртият тип модел е на Турция, при който има трайно застъпване на частен и държавен капитал, но със засилен държавен протекционизъм, който се изразява в осигуряване на по-висок административен контрол върху цялата образователна система, както и върху обучението на политическа класа. Подчертана е осъзната отговорност на съответните държави за формирането на своя собствена политическа класа чрез специализирано образование.

Направен е извода, че образованието и особено политическото образование е основополагащ фактор в процеса на изграждане и функциониране на политическата класа във всяка от изследваните държави. Подчертана е значимостта на специализираното политическо образование на лидерите за цивилизационния напредък и/или изоставане на конкретни общества. Акцентирано е вниманието върху образованието на политици в България, периодизирано след Освобождението до Първата световна война, между двете световни войни, в периода на социализма и след демократичните промени.

Глава трета е озаглавена *Типология на съвременното училище за политици*. Докторантът е направил сравнителен анализ на училищата за политици в изследваните 8 държави, чиито образователни системи е анализирал във втората глава. Престижните училища за политици в **САЩ** са: Харвардският университет (осигурил успех на 8 американски президенти, на държавни глави на повече от 30 чужди), Йейлския университет (на президентите Дж. Буш старши и бил Клинтън); във **Великобритания** – Кеймбриджкият университет и Оксфордският университет (свързват се с имената на 41 британски министър председатели.; всяка четвърта страна в света има лидер образован във Великобритания); във **Франция** – Военна академия Сен-Сир (възпитаници са 11 френски монарха и 3 държавни глави) и Институт за политически науки (29 държавни и правителствени ръководители, 13 френски министър председатели, 12 членове на чуждестранни правителства и бивш Генерален секретар на ООН.; Национална школа по висша администрация (подготовка на кандидат-политици); в **Германия** - Конрад Аденауер – фондация за политическо образование и финансиране на учебни заведения), Академията за политическо образование в Тутзинг и Академията Георг фон Волмар; Алберт-Лудвиг- университет на Фрайбург; Лайпцигският университет; в **Италия** – Училище за висше образование Сант Анна) в Болоня; Католическия университет на свещеното сърце, Римския университет Сапиенца; в **Япония** – Токийския университет в Кейо и Уесада; Централно политическо училище на либерално-демократическата партия; Политическо училище или институт за управление и мениджмънт на Мацушита; в **Турция** – Робърт колеж или университет Богазичи, Истанбулския университет, Университет Бахчешехир и Анкарския университет; Академия за политика към партия на справедливостта и развитието; в **България** – Висша партийна школа „Станке Димитров” (1957 г. и преименувана в АОНСУ (1969г.); Българско училище за политика „Димитър Паница”(2001) - част от създадената мрежа от подобен вид училища към Съвета на Европа със статут на център за продължаващо обучение; „Синьо и червено АОНСУ”; Дипломатически институт към МВнР; СУ „Кл. Охридски” и УНСС.

Анализираните образователни институции са представени като символ на крайното възприятие - лично успял политик. Обърнато е специално внимание как драматичните събития след Втората световна война и след 1990 г. предизвикват безпрецедентен разрыв на общественно-политическия консенсус и пълна делегитимация на политическите институции и на цялата политическа върхушка и как държави като Франция, Германия, Япония, САЩ, Великобритания успяват да преформатират отношението си към образователната система и да надградят нови механизми за рекрутиране на политическите си класи към вече съществуващите такива.

Глава четвърта е озаглавена *Резултати от дейността на училището за политици*. Изследвани са 17 известни политици, подбрани на 3 принципа – заемане на най-високо управленско ниво в политическото устройство на държавата, завършено политическо образование в някое от училищата за политици и лично фиксиран успех като политик. Направен е анализ на Джон Кенеди, Ричард Никсън, Барак Обама, Уинстън Ленард Спенсър-Чърчил, Антъни Чарлс Линтън Блеър, Шарл Дегол, Еманюел Жан-Мишел Фредерик Макрон, Конрад Херман Йозеф Аденауер, Ангела Доротеа Меркел, Аминторе Фанфани, Романо Проди, Джуничиро Коидзуми, Шиндзо Абе, Сюлейман Демирел, Тансу Чилер, Петър Стоянов, Кристилина Георгиева. Направен е извод, че техните успехи като политици се дължат, както на личните им лидерски качества, така и особено на политическото образование, което са получили в конкретни училища за политици.

Авторски принос на докторанта е и анализът на резултати от проведени 6 дълбочинни интервюта с български политици и експерти (Венцислав Славов, Ангел Джамбазки, Боряна Димитрова, Жеко Кьосев, Лазар Копринаров и Ренета Инджова). Последните пет са направени с въпросник за дълбочинно интервю, разработен от докторанта.

В резултат на своите задълбочени изследователски търсения, прилагане на различни социологически методи, проучване на резултати от проведени емпирични социологически и политически изследвания у нас, докторантът е успял да направи сравнителен анализ на българската политическа класа след 1989 г. и политическите класи в другите 7 изследвани държави. По емпиричен път той е достигнал до следните **изводи: на първо място**, българската политическа класа след 1989 г., сравнена с политическите класи в изследваните други 7 държави се характеризира с ниска политическа култура и дефицити в образованието си; **на второ**, всеки, завършил каквато и да е образование го смята за напълно достатъчно, за да влезе в политиката и да стане депутат (не са изключение случаи на кандидати и без висше и/или друго образование); **на трето място**, политическата класа в България се оценява като много по-свързана с престъпния свят и по-малко с интелигенцията. За сравнение, в страните от ЕС това съотношение е обратното и то променя коренно характера на управляващата класа; **на четвърто**, за „прочистване” на политическата класа пречи поддържаната у нас висока степен на закритост при рекрутиране на политици, в сравнение с високата степен на откритост в страните от ЕС; **на пето**, съществуващите дефицити на политическата класа могат да се приемат и като непосредствен резултат от действителните слабости в модела на функциониране на конкретните училища за политици в България.

Изказаните мнения на експертите от проведените дълбочинни интервюта потвърждават неподготвеността на българските политици да извършат успешна за обществото трансформация на системата, с плавен преход от социализъм към капитализъм, а не чрез „шокова терапия” (както реално това се случи). Според някои от тях в обществото все още доминира схващането, че политическото образование в

специализирани училища за политици е излишно за постигане на личен успех на политика, но са налице и други разбирания, че политическото образование е абсолютно необходимо, тъй като е регламентирано от ЕС след Лисабонската стратегия от 2004 г.

3. Оценка на получените научни и научно-приложни резултати

Дисертантът разкрива способността си да провежда научно изследване, да обобщава получените резултати, да идентифицира проблеми, да търси верни и възможни решения. Той доказва категоричната необходимост от политическо образование и от функционирането на съвременни, модерни училища с цел осигуряване на високо подготвени за управлението политици. По отношение на българския случай достига до следните обобщени **изводи**: 1. у нас е налице образователно-културна практика, която е в синхрон със страните от ЕС; 2. у нас функционират училища за политици; 3. в тях се осъществява се подготовка на политическа класа по модели, доказали своята практическа ефективност; 4. през последните 30 г. има натрупан количествен резултат от дейността на училищата за политици; 5. обществената оценка на качествата и професионалната подготвеност на политическите лидери у нас е ниска и изразява подчертано недоверие към действащите лидери; 6. завършващите училищата за политици не спазват подписаните от тях Етични харти; 7. налице е пълно разминаване между самооценката на политиците за себе си и оценките, които им дава българското общество през годините на прехода.

Познаване на проблема

Дисертантът демонстрира задълбочено познаване на проблема още с предложената структура на дисертационния труд и неговата логика. Очевидно е, че такъв поглед върху изследвания проблем може да представи само млад изследовател с отлична теоретична подготовка и високо равнище на информираност по темата. Показателно е, че дисертантът е използвал 190 източника на информация, от които 129 книги и статии на български и на английски език (5 заглавия), 9 архивни фонда и 52 интернет сайта. Тази висока информираност му позволява да се ориентира в постигнатото равнище на изученост на проблема и върху тази основа да надгражда своите обобщения и препоръки.

4. Оценка на научните и научно-приложни приноси

В най-обобщен вид приносите на дисертационния труд се отнасят до следното

На първо място, приноси, отнасящи се до обогатяване на развитието на социологическата и политологическата теория за политическото образование и училищата за политици:

- прецизирани са класическите и съвременните концепции, които изясняват с основните понятия, изясняващи свързани взаимодействията между държавното управление и политическата система (държава, политическа система, политическа класа, образователна система, училища за политици);
- направена е типология на образователните системи в контекста на годността им (натрупан опит, традиции, качество) да осигуряват политическо образование на обществото и специализирано за политици и на политическите елити;
- извършена е типология на училищата за политици, като са разкрити вътрешно присъщите им характеристики (либерално-демократични, социално-класовата унаследеност и религиозно-историческата обосновааност);
- направена е оценка на българския случай, от гледна точка на резултатите от дейността на училищата за политици.

На второ място, постижения, свързани с обогатяване на методологията и методическия инструментариум в емпиричните социологически изследвания, а именно:

- използване на методологически правилен подход - прилагане на множество социологически методи (изучаване на документи, дълбочинно интервю, изследване на случаи, наблюдение с участие и експертна оценка) с цел събиране на достоверна емпирична информация за анализа;
- съчетаването на историко-сравнителния, системно-структурния и дискурс анализа при определяне на естеството на функциониране на образователно-политическите системи в 8 държави, в т.ч. и на образователно-политическата система в България след 1989 г., както и извеждане на ефектите и дефектите в дейността на училищата за политици.

На трето, приноси, отнасящи се до управленската практика, насочена към развитието на политическата система и образованието и рекрутирането на политици в частност:

- направените конкретни оценки за нивото на политическото образование, за функционирането и ефектите на училищата за политици и за качествата, които придобиват в тях политиките и политическите елити в 8 изследвани страни, в т.ч. и България. Сравнителният анализ е приложен изключително професионално.
- разкритите дефицити, конфликтни зони и предизвикателства пред българското политическо образование и политическа култура са ценни за управленската практика у нас.

Изброените приноси и постижения на докторанта ще обогатят теорията и методологията по-конкретно на социологията на политиката и политологията в областта на политическото образование и училищата за политици.

Методология на изследването

Възприетата методология на изследването съответства на неговата същност и характер. Докторантът е преценил правилно, че не би могъл да изследва взаимовръзките и взаимодействията между личния успех на политика и неговото образование в училището за политици без прилагането на различни методи на изследване. Приложени са 5 социологически метода за събиране на емпирична информация от терен (изучаване на документи, дълбочинно интервю, наблюдение чрез участие, експертна оценка, изследване на конкретни случаи), 2 исторически (историко-сравнителен и системно-структурен), диалектическия метод и метода на дискурс анализа. Използваните **методи на изследване** също напълно отговарят на обекта и предмета на изследването. Те са приложени диференцирано, което позволява получените резултати да се оценят като научни и достоверни.

5. Оценка на публикациите по дисертацията

По темата на дисертацията са направени 10 публикации, тематично свързани с дисертационния труд. Две от тях са в индексираното списание „Политика и религия” – Белград (на английски език), 2 са статии в български списания и 6 са доклади в сборници от научни конференции. Чрез тях младият изследовател се представя на академичната общност, а публикуваните текстове служат за верифициране на получените резултати от задълбочената му изследователска работа.

6. Оценка на автореферата

Авторефератът е в обем от 37с. Включва съдържание на дисертационния труд, въведение в темата на изследване, обща структура на дисертацията, приноси на дисертационния труд и публикации по темата. Авторефератът отговаря на съдържанието на дисертационния труд и дава представа за проведеното изследване и получените резултати.

7. Критични бележки, препоръки и въпроси

1. Изключителната актуалност на изследвания проблем и получените резултати дават основание с дълбока убеденост да препоръчам **дисертационния труд да се публикува след необходимата редакция.**
2. Да се предостави кратък доклад на съдържанието на дисертацията на партийните центри и на заинтересованите институции (Президентство, Парламент, Министерски съвет).
3. Дисертантът да продължи своята изследователска работа, свързана със осигуряване на задължително обучение на политици в специализирани училища за политици.

8. Заключение

Дисертационният труд съдържа приноси, обогатяващи съвременната наука в дадената област, както и приноси от методологичен и практико-приложен характер. Те са оригинални по своя характер. Отговарят на всички изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Р България и Правилника за неговото приложение в ЮЗУ "Неофит Рилски". Представените материали и дисертационни резултати напълно отговарят на специфичните изисквания на Философския факултет на университета.

Получените резултати от дисертационното изследване разкриват, че докторантът Теодор Ангелов Тодоров има **отлична теоретична подготовка по научната специалност „социология”**, както и качества и професионални умения за самостоятелно провеждане на научно изследване.

На това основание **с убеденост давам своята положителна оценка** за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, постигнатите резултати и приноси и **предлагам на уважаемото Научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор” на Теодор Ангелов Тодоров** в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата, докторска програма по Социология.

02.12. 2019 г.

София

Изготвил рецензията:

(проф.д-р Мария Стоянова)